

Ivan Sergejevič Turgenjev i Ivan Kozarac

Ćeran, Tamara

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:278781>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i engleskog jezika i
književnosti

Tamara Čeran

Ivan Sergejevič Turgenjev i Ivan Kozarac

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2020.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i engleskog jezika i
književnosti

Tamara Čeran

Ivan Sergejevič Turgenjev i Ivan Kozarac

Završni rad

Humanističke znanosti, Filologija, Kroatistika

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum
7.9.2020.

Tamara Čeran, 0122226608
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Ivan Kozarac, pisac i pjesnik Slavonije, rođen je 1886. godine u Vinkovcima. U svojim se osam godina plodnoga rada, apsolutno posvetio Slavoniji. Njegova tematika doista jest zanimljiva. Nadahnjivala ga je priroda, ali bavio se i društvenim problemima seoske zajednice. Dakle, Ivan je Kozarac postao piscem koji je opisivao pejzaže svoje ravnice, ali također i progovarao o društvenim problemima. Tematika društvenih problema temelji se na nemoralnosti, zlu te gubljenju starih vrijednosti. Često je, u svojim djelima, povezivao ljude i prirodu. Govorio je kako su priroda i ljudi kao jedno, no ipak se uočavaju razlike. Prema onome što je priroda stvorila, Kozarac se obraća prema poštovanjem. Na drugu ruku, sve ono što je čovjek stvorio može biti prokleta i brzo nestati. Iako je volio Slavoniju, on ju nije idealizirao, već prikazivao onakvom kakva doista jest. Pisao je o ljudima i njihovim iskrenim obilježjima. U njegovim djelima, mogu se iščitati brojni ljudski karakteri. Zanimljiva činjenica jest ta što u njegovim djelima mijenjanje doba utječe i na ljudsku psihi. Ivan se Kozarac ugledao na ruskoga pisca i novelista Ivana Sergejeviča Turgenjeva. Iako je Turgenjev pisao u 19. stoljeću, ostavio je snažan trag u hrvatskoj književnosti. Turgenjev također piše o nepravdi u društvu, ljubavi i vječitim idealima koje je stekao još u mladosti. Ivan Sergejevič Turgenjev rodio se u Orelu 1818. godine. Rođen u bogatoj obitelji, od malena ima dobro obrazovanje. Kao čovjek, bio je plemenita srca i načitan. U svoja djela često umeće autobiografske elemente. Razlog zašto se Turgenjev toliko bavio problemom kmetstva jest zbog njegovoga djetinjstva kojega je doista mrzio. Naime, kao dijete, Turgenjev je gledao nepravdu u ruskome društvu koja je zadesila kmetove. Mrzio je kmetstvo i omalovažavanje seljaka te zbog toga često prikazuje seljake kao dobre, vesele i poštene ljude. Kao i Kozarac, često piše o prirodi koja ga fascinira. U svojem najpoznatijem djelu *Lovčevi zapisi*, govori o prirodi, lovu i seljacima na koje nailazi. Iako njegova djela ni nemaju često fabulu, on nas upoznaje s brojnim likovima koji služe kao pokreći radnje tako što pričaju o svojim životnim pričama.

Ključne riječi: Ivan Kozarac, Ivan Sergejevič Turgenjev, *Lovčevi zapisi*, priroda, kmetstvo, selo, Slavonija, ljudska psiha

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Biografija i stvaralaštvo Ivana Kozarca	3
3. Lirski elementi u djelima Ivana Kozarca (Pripovijetka <i>Kod konjarskih vatara</i>).....	5
3.1. Čovjek kao dio prirode (Pripovijetka <i>U nagonu</i>)	6
3.2. Pejzažne slike Slavonije	8
4. Pravi prikaz sela u Slavoniji.....	9
4.1. Neprilagođenost starih Slavonaca prema novome dobu (Pripovijetka <i>Moji ljudi</i>).....	10
5. Karakterizacija likova u Slavoniji	11
5.1. Prikaz i uloga muškaraca u Slavoniji (Pripovijetke <i>Gnjili i Stara rana</i>).....	12
5. 2. Prikaz i uloga žena u Slavoniji (Pripovijetke <i>Stara rana, Kukavac i Sudoperka</i>).....	13
6. Biografija i stvaralaštvo Ivana Sergejeviča Turgenjev	15
7. Lirski elementi u Turgenjevu	17
8. Tematika i način pisanja u Turgenjeva.....	18
8.1. Romani, novele i pripovijetke	19
9. Naturalizam i Turgenjev.....	19
10. Utjecaj Schopenhauerove pesimistične filozofije.....	20
11. Lovčevi zapisi - vrhunac Turgenjevljeva uspjeha	20
11. Opis seljaka u <i>Lovčevim zapisima (Tvor i Kalinič)</i>	22
12. Opisi prirode u noveli <i>Šuma i stepa</i> i <i>Jermolaj i Vodeničarka</i>	22
13. Karakterizacija likova u <i>Lovčevim zapisima</i>	24
13.1. Prikaz muškaraca u <i>Lovčevim zapisima</i>	24
13.2. Prikaz žena u <i>Lovčevim zapisima</i>	25
14. Sličnost pisanja Ivana Kozarca i Ivana Sergejeviča Turgenjeva	26
16. Utjecaj Turgenjeva na hrvatsku književnost	28
17. Zaključak	30
18. Literatura	31

1. Uvod

Ovaj će se završni rad temeljiti na temama i stilovima pisanja Ivana Kozarca i Ivana Sergejeviča Turgenjeva. Naime, oba autora predstavljaju vrhunske predstavnike svojega stoljeća (Kozarac je stvarao u ranim godinama dvadesetoga stoljeća, a Turgenjev u devetnaestome stoljeću) te njihova djela još uvijek žive među čitatelja. Nadalje, uvidjet će se sličnosti između Kozarca i Turgenjeva. Oba pisca temelje svoje pisanje na opisivanju prirode te progovaraju o društvenim, političkim i socijalnim problemima. Iako su Kozarac i Turgenjev bili uspješni što se tiče pjesama, rad će se baviti analiziranjem Kozarčevih priča i Turgenjevljevih novela. Odabrane Kozarčeve priče jesu: *Kod konjarskih vatara*, *U nagonu*, *Stara rana*, *Gnjili*, *Moji ljudi*, *Kukavac i Sudoperka*. Te su priče zanimljive i ističu se po svojem obliku. Radnju pokreće uglavnom jedan lik koji ima problema sa psihom ili okolinom oko sebe, ima poroke te pokušava pobjeći od svojega života. Priča *Kod konjarskih vatara* ističe se po svojim opisima ravne Slavonije. U nju, Kozarac unosi razne motive i epitete kako bi dočarao ljepotu krajolika. Nasuprot divnome pejzažu, u ostalim se djelima prikazuju ljudski karakteri. U ljudskim karakterima očita je suprotnost od prirode. Iako je čovjek prikazan kao jedno s prirodom, priroda često zna probuditi ono istinski u čovjeku te prikazati njegovo pravo lice. Prikazani likovi često žele pobjeći od života, ali to ne mogu ostvariti te se moraju suočiti s posljedicama svojih činova. Kozarac često unosi elemente jeseni u svoja djela kako bi dočarao boje i mijenjanje prirode, ali i mijenjanje čovjekove psihe. Antun Gustav Matoš pohvalio je zbirku *Slavonska krv* Ivana Kozarca te ga naziva pravim Slavoncem uzavrele krvi. Nitko kao Kozarac nije toliko volio Slavonija, ali nitko nije toliko niti pisao o problematici Slavonije. Naime, iako je Kozarac uživao u pejzažu, on se nije mogao ne osvrnuti na moralno posrnulu Slavoniju. Nakon njega, u književnost ulazi potpuno drugačiji pogled na Slavoniju. Iako lijepa i bogata, ljudi su gnjili i truli iznutra. Oni nisu više kao prijašnji ljudi, ne rade te samo gledaju kako im sela propadaju. Što se tiče Turgenjeva, on se bavio sličnim temama kao i Kozarac. Pisao je o pustoši u srcima svojih sugrađana. Kao i Kozarac, uživao je u prirodi i krajoliku, ali uočavao je mane ruskoga društva. Turgenjev često govori o problemima u ruskome društvu, a to su nepravda i kmetstvo. Zanimljiva jest činjenica kako je Turgenjev, zbog svoje iskrenosti, bio protjeran i kažnjen. Naime, u *Lovčevim zapisima*, progovorio je o kmetovima prema kojima se gradska vlastela loše ponašala. On iznosi na vidjelo mane gospodara te vrline poštenih ljudi, a to su seljaci. Seljaci su, u djelima oba autora, prikazani kao vrijedni ljudi. Iako im život nije lagan, oni ipak žive od svoje zemlje. Izdvojene novele koje će biti analizirane jesu: *Tvor i Kalinič*, *Jermolaj i*

vodeničarka, Malinova voda, Moj susjed Radilov, Slobodnjak Ovsjanikov, Ljgov, Bežin lug, Kasjan s Krasive Meči, Špan, Dva vlastelina, Smrt i Pjevači. U tim novelama nema pretjerane radnje, već se radnja temelji na tome što pripovjedač prolazi kroz naselja, susreće seljake te mu seljaci pripovijedaju o svojem životu. U djelima Kozarca i Turgenjeva, analizirat će se odnos u zajednici, odnos seljaka u selima, odnos gospodara prema kmetovima te odnos zajednice prema ženama. Zatim, prikazat će se kako postoji razlika u prikazivanju žena i muškaraca. Svatko je, u to doba, igrao određenu ulogu u zajednici. Žene i muškarci drugačije su opisani po karakternim osobinama. Na kraju, pokušat će se ustvrditi kako su Turgenjev i Kozarac izrazito bili uspješni pisci koji su pisali na naturalistički način unoseći prirodu, ali i o realističkim temama koje se odnose na cijelu zajednicu.

2. Biografija i stvaralaštvo Ivana Kozarca

Ivan Kozarac, poznat još kao i pjesnik Slavonije, rodio se 1885. godine u Vinkovcima. Poznat je postao 1902. godine te se njegovo stvaralaštvo prekinulo 1910. godine. U svojih samo osam godina stvaralaštva, taj je pisac i pjesnik postao veoma poznat po svojim opisima rodne Slavonije. Kozarac je bio hvaljen i od drugih pisaca. Ističe se Antun Gustav Matoš koji nije krio svoje oduševljenje prema radnom stvaralaštvu Ivana Kozarca: „*Siroma... Pokojni Kozarac bijaše pravi graničar i pravi Šokac. Lijep kao snaša, bolestan kao Slavonija koja u njem izgubi najboljeg svog pisca budućnosti!*“¹

Također, Ivan Goran Kovačić, u jednom od svojih osvrtu, piše samo riječi hvale za Ivana Kozarca, pisca „uzavrele“ krvi:

„Treba biti punokrvan čovjek, da se može dati 'Život od komada', a to je Ivan Kozarac bio u pravom smislu. Njegovo čitavo biće, njegova krv i njegovo srce vrištalo je protiv mlakosti i mraka i dok bude ovakvih pisaca bit će naše književne budućnosti, prekretnica, novosti, napretka. Dok bude takvih upornika i vatrenih govornika, bit će poštene, snažne i slobodne Hrvatske. Pisanje Ivana Kozarca možemo zaista doslovno nazvati pisanjem krvlju što se puši iz svih njegovih rečenica, lomi na svakoj stranici, šiklja iz svakog uzvika, crna, gusta, vruća kao lava. Temperament! Prva riječ koja nam se silovito nameće uz ime Ivana Kozarca.“²

Bavio se pisanjem pjesama, crtica, novela. Proslavio se zbirkom *Slavonska krv* koju je objavio 1906. godine. *Slavonska krv* jedina je knjiga koju je objavio za vrijeme svojega života. Naime, iako je svoje školovanje prekinuo u drugome razredu gimnazije te nije završio ni niže školovanje, Ivan se Kozarac ističe po mnogo toga.³ Kozarac je u svojoj autobiografiji objasnio zašto je odustao od školovanja:

¹Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Hrvatski biografski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 28.8.2020. Dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=262>

²Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Hrvatski biografski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 28.8.2020. Dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=262>

³Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Hrvatski biografski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 28.8.2020. Dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=262>

„Nije mi se dalo ići u školu, škola mi je bila kao nekakav okov, teret. Htjelo mi se slobode, zraka, polja, sela. Borio sam se proti disciplini i prezirao - kako li da rečem - sve ono, što sam morao da učim, a učio i čitao ono, što nisam morao.“ (Kozarac 2006: 201)

Roman *Đuka Begović* ističe se po svojem originalnome i realističnom prikazu tipičnoga Slavonca. Roman *Đuka Begović* smatra se vrhuncem stvaralaštva Ivana Kozarca te među najboljima u hrvatskoj moderni. Moglo bi se reći kako se Kozarac ugledao na svoga ujaka Josipa Kozarca te je koristio riječi kako bi opisao pejzaže i motivirao čitatelje na čitanje i zamišljanje Slavonije u njegovo doba. Poznat kao pisac s identitetom, Kozarac se, u svojim pričama, usmjerio prema Slavoniji, ljudskoj psihi i nagonima. Kroz oči Kozarca, Slavonija više ne predstavlja rad i disciplinu. Ona je zemlja gdje se pije, pjeva, griješi i igra (Jelčić 1981: 97). Također, Slavonci više nisu isti ljudi, već su to ljudi u čijoj krvi gori vatra (Jelčić 1981: 98). U svojim pričama i novelama, od kojih se ističu: *Kod konjarskih vatara*, *U nagonu*, *Stara rana*, *Gnjili*, *Moji ljudi*, *Kukavac* i *Sudoperka*, izrazio je moralne i socijalne probleme Slavonije. Za sebe, Kozarac ističe kako je naučio priče na seoskim divanima te može se reći kako su njegove priče vjerodostojne i vrijedne priče, koje služe kao svjedočanstvo o tradiciji jednoga naroda. Kao pjesnik, Kozarac je želio opisati doživljaje koje dolaze s jeseni, a to su klonuće, sivilo, mutne vode i na kraju opis umorne Slavonije. Poezija mu se temeljila na narodnim lirskim pjesmama uvodeći elemente krajolika. U pjesničkom stvaralaštvu Ivana Kozarca, ističu se dva tipa pjesama: prvi se tip temeljio na utjecaju starih romantičarskih pjesnika, a u drugom tipu pažljivo slijedi narodne pjesme (Bogner 1994: 30). Bitno je spomenuti i nekoliko poznatih pjesničkih umijeća Kozarca: *Čežnja*, *Pod zvjezdovitoj noći*, *Kroz san*, *Lirik*, *Iz davnih dana*, *Iz selske jeseni*, *Milovō sam*. Činjenicu da je Kozarac bio uspješan kao pisac, ali i kao pjesnik, potvrdila je Anica Bilić:

„Kozarac se potvrdio pjesnikom/piscem vitalizma, strasti, ushita i euforije. Sugestivnim, sinestezijskim ravničarskim krajolicima opjevao je slavonsku ravan kao željeni i hvaljeni prostor raspojasana života s bećarenjem, jogunlukom, euforijom i hedonizmom. Glorificirao je život, radost i ljubav.“ (Bilić 2016: 62)

Kozarčevom ranom smrću, 1910. godine, Slavonija je izgubila svojega vjerodostojnoga književnika. Umrijevši od sušice u ranoj dobi, Kozarac nije mogao postići vrhunac stvaranja u književnosti, ali njegove su priče i pjesme ostale i ostat će zauvijek među čitateljima kao simboli istinitoga života.

3. Lirski elementi u djelima Ivana Kozarca (Pripovijetka *Kod konjarskih vatara*)

Lirski su elementi apsolutno obilježili priče Ivana Kozarca. U pričama, Kozarac opisuje brežuljke, slatke vinograde, bogata polja i vilovite konje. Zanimljiva je činjenica kako Kozarac najviše piše o jeseni. Pripovijetke u kojima prevladava jesen kao godišnje doba jesu *U nagonu*, *Kod konjarskih vatara* i *Stara rana*. Jesen unosi veliku promjenu nakon ljeta te ista takva promjena događa se i u Kozarčevim likovima, a odnosi se na psihi. Seosku pjesmu uspoređuje s vodom i sjajne vatre u pašnjacima po noći. Ono što ga u dušu dira jest upravo uzvik seljaka i slušanje tamburice. Kao pjesnik slavonske ravnice, prodire u seosku intimu i oživljuje tradicionalni život. Pjesme koje su se proslavile ljubavne su pjesme: „*Najpoznatije su mu ljubavne pjesme u čijim stihovima pulsira život mladih s bečarenjem, jogunlukom, euforijom i hedonizmom, što ga predstavlja kao mladoga pjesnika o mladosti i ljubavi za mlade.*“⁴

Birajući posebne motive poput radosti i ljubavi, Kozarac je želio usmjeriti čitatelje da osjećaju uzbuđenje koje je i on osjećao kada je boravio u svojoj ravnici. Kada mu je smrt „pokucala“ na vrata u ranoj dobi, utjehu je tražio u pjesmi i konjima, koje je tako često i spominjao. Priča *Kod konjarskih vatara* ističe se po svojim idiličnim motivima. Čitatelji dobivaju osjećaj kao da borave na istome mjestu o kojemu Kozarac govori: „*Bijelo selo zaspivalo, a pašnjak ravan ko stepa, pun barica i mlaka omatale ogromne guste sjene i tišina noći. Daljina se končala sa šumama koje se pružile ko mrtva medja, ko konac svega!*“ (Kozarac 1906: 1)

„*Iz sela se pomicale spodobe visoke, čudne i čula se zvonca, ona sitna, glasna zvonca, kako na mahove, sad slabije, sad jače cinkaju. - To su dolazili konjari na konjima.*“ (Kozarac 1906: 1)

Osim što su Kozarcu radost pružili konji i seoski život, također mu je pjesma predstavljala veselje. Naravno, to je seoska pjesma poznata u selu:

„*Kad se dvoo-je voli od ma-lee-na,*

to je ljuu-bav neza-bo-rav-ljee-na,

Ej! To je ljuu-bav neza-bo-ravljee-na...“ (Kozarac 1906: 1)

⁴ Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Hrvatski biografski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 28.8.2020. Dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=262>

Zanimljiva jest činjenica kako je Kozarac želio točno prenijeti pjesmu onako kako se pjevala. To je napravio na način razvlačenja riječi i uzimajući stanke između određenih slova. Sudeći po Kozarcu, seljačka pjesma godi za njegovu staru dušu. Ona je opisana kao nježna, mekana i puna ljubavi. Svoju ljubav prema pjesmi pokazao je pisajući mnogo epiteta i metafora: „*Proticao je zvuk po zvuk, snažne, pune života melodije; proticala je slovka po slovka, rieč po rieč priproste, seljačke pjesme i dizala se nebu, zviježdju, da se odonud prospe po poljanama i po cvijeću poput rose čiste, biserne.*“ (Kozarac 1906: 3)

Spajanjem različitih osjetilnih doživljaja, Kozarac želi pokazati kako se Slavonac slaže s prirodom. Umorni nakon dugoga dana, Slavonci ne gube nadu u bolje sutra, već nastavljaju s pjesmom i vedrim životom:

„Ista ona grud, koja se sat-dva prije grbila nad grudvama, razorima i brazdama i koja ih je natapala svojim znojem isisanim iz dna trudnih kostiju - ta ista grud, eto, opojena naravlju i velebnom noći pjeva - pjeva sretna i zadovoljna sa svojim životom rada, znoja i žuljeva!“ (Kozarac 1906: 3)

Iako se drugačija tematika spominje u pripovijetci *U nagonu*, odmah se na početku spominje život pudara u brdima. Pudari su opisani kao ljudi kod kojih se uvijek čuje seoska pjesma, ponekada tužna, a ponekada sretna: „*I danju i noću, neprekidno čuješ raznovrsne poklike i povike, hitce iz pušaka, čuješ i pjesmu sjetnu, otegnutu.*“⁵

3.1. Čovjek kao dio prirode (Pripovijetka *U nagonu*)

U pripovijetkama Ivana Kozarca, čovjeka kao da određuje priroda. Prirodna okruženja i godišnja doba utječu na njegova razmišljanja i raspoloženja. Naime, svaka radnja ima okruženje te se u priči pojavljuju prostor i vrijeme. Kako bi dočarao moć prirode, Kozarac se služio lirskim stilom pripovijedanja. Pisao je o određenom skladu između zvuka riječi i njihovim značenjima; kako u pjesmama, tako i u pričama. Takav način pripovijedanja približava se glazbi u

⁵ Kozarac, Ivan, „Odabrane pripovijetke: U nagonu“, *Savremenik*, 1910., str. 5. Zadnja posjeta 28.8.2020. Preuzeto s URL: <http://lektire.skole.hr/>

određenim trenucima (kada Kozarac piše o seljačkim pjesmama koje diraju dušu) te nestaju razlike između pojedinca i svijeta. Priroda postaje isto što i čovjek te obratno (Solar 1983: 125).

Prema Bilić, Kozarac je često pisao o prirodi i čovjeku kao o jednome, ali ipak se može izreći razlika između ta dva podskupa prirode i društva. Priroda predstavlja slobodu, bezopasnost, sreću, dobro, prisnost. Na drugu ruku, društvo nosi simboliku ropstva, tuđinstva, zla, neimaštine, nesreće i opasnosti (Bilić 2006: 436). Prema Bilić: „*Prostorna slika šume sinonim je za prirodu, a sela za društvo, odnosno socijalnu sredinu s pridruženim negativnim konotacijama.*“ (Bilić 2006: 436)

Primjer kako likovi često pronalaze mir u prirodi može biti Kozarčev lik Tinka iz pripovijetke *U nagonu*. Naime, uz opisivanje oblaka, brdašca i sunca, govori se i o tome kako je u prirodi gdje pudari slobodna, a kod kuće nije:

„Biti pudarica, što ne, nije ništa osobito, ali za nju je to bilo puno, jako puno. Tu se osjećala nekako slobodnijom: slobodnijom u mislima, slobodnijom u djelima, slobodnijom u svemu. Tamo kod kuće bilo je drugačije. Tamo puna kuća svijeta, tamo nemir, žurba, kućni poslovi, a ovdje - gle - sve je tako spokojno, veselo. Nit ju tko buni, niti dira, niti zapovijeda.“⁶

Prostori u kojima likovi žive, pojavljuju se kao kuće ili šume. Priroda pruža čovjeku dom te se čovjek osjeća ugodno u njoj. Može se reći kako je Kozarac „srastao“ s prirodom. Kozarčevi likovi nisu toliko privrženi niti imetku, nego prirodi kao izvoru slobode, ugone i sreće. Priroda stvara jake emocije u likovima Ivana Kozarca (Bilić 2006: 433). Primjer buđenja emocija očit je u trenutku kada Tinka ugleda krajišku šumu i postane očarana: „*Sad je opažala svaku sitnicu, sad nije mogla skinuti oka sa onih njiva, livada, šuma; s onih jablana, vrba i šljivika, što se sve pružalo i prostiralo pred njom, u daljinu.*“ (Kozarac 1906: 53)

⁶ Kozarac, Ivan, „Odabrane pripovijetke: U nagonu“, *Savremenik*, 1910., str.5. Zadnja posjeta 28.8.2020.

Preuzeto s URL: <http://lektire.skole.hr/>

3.2. Pejzažne slike Slavonije

Slavonija je, u djelima Ivana Kozarca, oslikana na mnogo vizualnih načina. Priroda u Slavoniji probuđuje slavonsku krv, pojedinac postaje drugačiji te se protivi socijalnoj sredini u kojoj živi.

Prema Bilić:

„Humanitizirani pejzaž postignuće je hrvatske moderne koja u svojemu intrinzičnom traganju za suglasjima krajolik spaja s čovjekom i stapa s njegovim osjetilnim doživljajima i raspoloženjima u određenom trenutku, stvarajući specifičan ugodajni prostor, štimung i atmosferu.“ (Bilić 2017: 61)

Pejzažne slike prikazuju trenutak u danu te određeno godišnje doba. Pejzaž u kojima se prikazuje ravnica opisuje se vatrom, a ta vatra simbolizira svjetlost: „*I domala zasvijetliše konjarske vatre raštrkane po pašnjaku. Drhtavi otsjevi... k visokom zvijezdanom nebu.*“ (Kozarac 1906: 56)

„*Vatra u noćnom pejzažu prikaz je idile i sanjarije koje odbijaju hladnoću i mrak te se uvodi pozitivna energija kroz prirodu i otvoreni prostor.*“ (Bilić 2018:61).

U pripovijetci *Stara rana* već se na početku opisuje godišnje doba. Pejzaž je pomalo sumoran iz razloga što se govori o zadnjim danima jeseni:

„Natisnula se kasna jesen, zadnji njeni dani... Zemlja već otvrdnula i po njoj opustjelo. Ubili mrazovi sve. Osjećalo se da nije daleko doba kad će snježni plašt ispokriti i zaodjeti crne, vlažne krovove, sive ceste, ogusto zbijeno selo, polja oko njega, pa cijelu daljinu, cijelu ravan...“ (Kozarac, 1906: 72)

Nadalje, Kozarčev je pejzaž uvijek u službi radnje, to jest, prikazuje burne emocije koje se odvijaju u glavnim protagonistima. Kozarac je jednostavno bio svjestan koliko je snažna poveznica između prirodne i čovjeka. Iako su ljudi teško radili na zemlji, ista ta zemlja ih je hranila te donosila novac u kuću. Također, ljudi su naviknuli na težak rad i taj rad postao je svakodnevnica (Repar 2017: 84).

4. Pravi prikaz sela u Slavoniji

Izuzme li se činjenica koliko je Kozarac volio svoju rodnu Slavoniju, on nije o stanju u Slavoniji pisao na idiličan, već na realističan način. Zbog toga se razloga Kozarca može nazvati izuzetno dobrim piscem s kvalitetnim i realističkim stavovima. Kozarčeva Slavonija nije radna, već lijena. Ona se razvija u neradu i duhovnoj tromosti. Osim što je lijena, Kozarčeva je Slavonija i pokvarena. Spomenutoj pokvarenosti pridonosi nemoralno ponašanje, razuzdanost i alkohol. Iako je još uvijek Slavonija lijepa i ima očaravajuće krajolike, raspadanjem morala i bogatstva, ona se polako mijenja. Na samome izdahu je te čeka svoju propast, a tu propast doprinijelo je društvo. Njezin prikaz izjednačen je predodžbama o čudovišnoj pokrajini u kojoj ljudi ne rade ništa, ne cijene plodove zemlje i zemljine darove, već se grebu za svoju dobrobit. Nemarno društvo čine bećari i žene punih njedara (Jelčić 1987: 96).

„Ovjekovječio je slavonsko selo i šokadiju s početka 20. stoljeća. Virtuozno je opisao ravničarske krajolike posavske Slavonije i portretirao njezine ljude tematizirajući seosku erotiku i moral, loše individualno gospodarenje, nesnalaženje u novim društvenim i ekonomskim uvjetima... raspada obiteljskih/kućnih zadruga...“⁷

Slavonija se prikazuje kao zemlja ludovanja, kola i pjesme gdje nema mukotrpnoga rada niti poštenoga gospodarenja zemljom. Bitno obilježne vezanosti Slavonaca za zemlju ne vrijedi za Kozarčeve likove jer oni nisu zaokupljeni radom (Bilić 2018: 438).

Pojam stereotipne „raspojasane“ Slavonije postao je uvriježen kod mišljenja ljudi u dvadesetom stoljeću. Tome su pridonijeli snažno ocrtani likovi, kao što su Đuka Begović, Tinka Živkovićeva i Garavuša. Slika Slavonije kao zemlje pića, jela i bogatoga veselja razlikuje se od slike marljivih ratara (Bilić 2019: 440).

Mjesto radnje u većini priča nije spomenuto. Poznato je kako se tematika njegovih priča temelji na određenom prostoru Vinkovaca, no Kozarac rijetko kada napiše o kojemu je mjestu riječ (Mance 2017: 27).

⁷ Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Ivan Kozarac, Stvaralaštvo. Zadnja posjeta 28.8.2020. Dostupno na: <https://www.ivankozarac.com/stvaralastvo>

U pripovijetci *Stara rana* poznato je mjesto događanja. Mjesto radnje jest Gradište:

„Već je godinama otkako je on, Stipa Zvonarev, odbacio pušku šarku i telećak i povratio se iz Varadina u svoje rodjeno Gradište.“ (Kozarac 1906: 11)⁸

Vjerodostojnost u opisivanju govora sela dobiva se tako što Kozarac koristi poštapalice, uslike i stanke: „Ej ta - lugar! Mislio ne jedanput on/ Ej - da!, Ej, Boga mi, a u što bi lago! - Marko će.“ (Kozarac 1906: 74) Također, koristi i frazeme poznate za vinkovački kraj: *rumena kao jabučica, klipove pod noge bacati, u svili i kadifi* (Mance 2017: 28).

4.1. Neprilagođenost starih Slavonaca prema novome dobu (Pripovijetka *Moji ljudi*)

Naime, iako je najviše pisao o realističnim temama poput alkohola i neimaštine, Kozarac je u svojoj pripovijetki *Moji ljudi* upravo opisao neprilagođenost starih seljana prema novome razdoblju. Iako se selo izgledom promijenilo, ljudi su ostali isti:

„Gumna su uopće izmakla iz sela. Nema ih. Sad se vrši na stanovima, onamo se stogovi slažu... Novi dani - novi osjećaji - kaže se, mislimo, u knjigama, obistinjava se u životu. Mislio sam i u mom je sokaku tako. A ipak - moji ljudi nisu sve zaboravili. Spominju oni, o, i te kako nekog, nešto. Ima, vidim, štoto, pa ne mogu zaboraviti. Ni ja ne mogu.“⁹

Marinko, glavni lik u pripovijetki, spominje se kao stranac koji je kročio na slavonsku zemlju. No, on nije opisan kao negativan lik, za razliku od ostalih Slavonaca. Navodi se kako je Marinko došao zaraditi novac poštenim radom, ali su ga seljani već počeli osuđivati jer je stranac:

„U naša sela doseljuju stranci, i, kupuju kuće i zemljišta propalih porodica, udovica, parova bez potomaka. Te doseljenike svako mrzi, svako se mrči na njih, ali se i uči od

⁸ Kozarac, Ivan, „Odabrane pripovijetke: Stara rana“, *Savremenik*, 1910., str. 5. Zadnja posjeta 30.8.2020. Preuzeto s URL: <http://lektire.skole.hr/>

⁹ Kozarac, Ivan, „Odabrane pripovijetke: Moji ljudi“, *Savremenik*, 1910., str. 21. Zadnja posjeta 30.8.2020. Preuzeto s URL: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kozaraci_odabranepripovijetke.pdf

njih boljem gospodarenju. I od kojega god doseljenika nešto naučiti dade, od toga se moji ljudi tim dalje drže. “¹⁰

Ljudi osuđuju Marinka koji je došao bez novca i kao sirotinja, ali ne uviđaju svoje grijeh. Kozarac navodi kako seljaci žele odjednom postati gospoda. Ljudi postaju oholni, djevojke više ne žele nositi samo dukate već i zlato na prstima i ušima. Snažnom kritikom društva, osuđuje se i krađa između ljudi i tužikanja.

5. Karakterizacija likova u Slavoniji

Pripovjedač jest ili sam lik ili pripovijeda o pojedinim ljudima i njihovim sudbinama. On iznosi osobine likova u priči. Ako se govori o psihičkim osobinama lika, upotrebljava se pojam karakter (Solar 1983: 50). U Kozarčevim se pričama pojavljuju lijeni i pijani Šokci koji provode dane u pričanju te piju alkohol. Oni su gnjili duševno i fizički zbog nerada te ne shvaćaju da im zemlja i imovina propada ili kako im tuđinac uživa u njihovoj zemlji (Bogner 1994: 33). Naglašavanje socijalne važnosti u pripovijetkama glavna je tema u Kozarca. Također, on izriče socijalne posljedice koje proizlaze iz određenih karaktera i djelovanja ličnosti (Bogner 1994: 36). „*Krv postaje tajna i sudbina života, neka iskonska snaga što oblikuje karakter i udes čovjeka.*“ (Bogner 1994: 37)

Kozarčevi likovi imaju snažne osobnosti te ih vuku određeni nagoni kojima se oni ne mogu oduprijeti. Njihovo se ponašanje odlikuje potiskivanim mislima i skrivenim željama, temama o kojima se ne priča u društvu (preljub, zločin ubojstvo). Likovi, svojim ponašanjem, zadovoljavaju svoju nagonsku znatiželju. Čitatelj se može identificirati s njima bez osjećaja srama, a zatim donijeti konačnu prosudbu o prikazanim postupcima (Bilić 2018: 437).

Nadalje, Kozarac u pripovijetkama prikazuje i dekadenciju:

„Njegove su književno plodne godine protekle u dekadentnoj Slavoniji, što potvrđuju sociološko pozitivističke činjenice. Dekadencija je prisutna u društvenom životu Slavonije: kapitalizam, novac i profit kao vrijednosti urbane kulture ruše staru

¹⁰ Kozarac, Ivan, „Odabrane pripovijetke: Moji ljudi“, *Savremenik*, 1910., str. 21. Zadnja posjeta 30.8.2020. Preuzeto s URL: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kozaraci_odabranepripovijetke.pdf

patrijarhalnu Slavoniju te moderna civilizacija, kultura i društvo donose propast za staroga, predmodernoga Slavonca.“ (Repar 2017: 469)

5.1. Prikaz i uloga muškaraca u Slavoniji (Pripovijetke *Gnjili i Stara rana*)

Rakija, kao glavno piće u rakijaškom kraju, uzrokuje truljenje i pali vrelu krv. Prema Repar, rakija jest „rajsko pivo“ i pretvara normalnu krv u gnjilu te pokazuje svoju moć preobrazbe i zaborava. Nakon rakije, gubi se tlo pod nogama i svijest o sadašnjosti (Repar 2017: 66). Lik Lepa Birgin iz pripovijetke *Gnjili* pravi je prikaz kako alkohol može imati veliki utjecaj na čovjeka. Lepa jest opisan kao visok i koščat čovjek. Oženjen je, ali bez djece i ima veoma mrzovoljan karakter:

„Nikad da se ustao potpuno vedar i prožet voljom, željom, a kamo li sa strašću bilo za kakav posao, nego uvijek ovako, bez volje i snage, gnjil, truo. A onda i nezadovoljan je sa svim - i živim i mrtvim - oko sebe. A prvo, na što - ovakav - jasno i određeno pomisli bude rakija. Tako i danas...“ (Kozarac 1906: 83)

Osim što čitatelj može vidjeti njegov loš karakter, uviđa se kako on žudi za alkohol te mu je jedina želja, čim se ustane iz kreveta, imati alkohol pokraj sebe. Kao idealan primjer, poslužiti će razgovor žene i njega:

„Pa treba čo'ek , da prije gutne.“ - „Da gutne?“ - prekine ga ona - „Jučer si, prikuče si, pa ne moraš svaki dan, 'ko će ti novaca već, Isuse, nadolbati!“ - „A što ti znaš ... Vald' sam ja vidio kako se to radi... Eno gospoda! Nikad da ručaju, a da prije ne gucnu štogod.“ (Kozarac 1906: 86)

Problem Lepe jest taj što on svoje probleme želi riješiti alkoholom. Tako on izbjegava realnost u kojoj živi. Ismijava rad, gleda kako mu zemlja propada te se izruguje susjedu Švabi koji radi na svojoj zemlji:

„Često sa suzom u očima - u pjesmi se spominje idealizovanih junaka svog naroda iz dalekih vremena, zaboravljajući pri tomu na sadašnjost, na danas, na zbiljski život, koji će ga možda još i pod tuđi plot dovesti, da pod njim skapa!...“ (Kozarac 1906: 90)

Nadalje, priča *Stara rana* govori o pohlepi za novcem i dobrim ugledom. Glavni lik jest Stipa Zvonarev koji je odslužio tri godine te se umislio jer je dotjerao do frajtije. Ima ženu Maru nad

kojom je veoma autoritativan. O položaju žena u pripovijetkama Kozarca, reći će se nešto kasnije. Slično kao i Lepa, postao je ohol te odbija rad iz razloga što smatra kako rad nije za njega:

„Otkad on odonud, utvara si, da je kud i kamo pametniji, ne samo od ono pet, šest djedakova, što još šezdeset šeste bili na Talijana, nego i od njihove selske gospode. I tako on, kroz tu godinu svoje oholije, došao dotle, da njemu ovako razumno i pametnu nije zemlju orati, povrh brazda guriti se i na sunce pržiti.“ (Kozarac 1906: 73)

Naime, Stipa se pravi pametan govoreći kako su Šokci i seljani zadnji ljudi svuda te kako je on za bolje stvoren (Kozarac 1906: 73). Kada je čuo kako lugari dobro žive, Stipa se odmah želio učlaniti u lugariju. Za svaki slučaj, Stipa je čak unajmio i kmeta da mu obrađuje osam jutara oranica. Kmetstvo u ovoj priči može biti poveznica s Turgenjevom koji je u svojim djelima često spominjao problem kmetstva. No, tu nastaje problem što ga šumarija odbija, a on želi postati superiorniji nad cijelim selom:

„Kraj tebe prolaze seljani, pa već iz daleka skidaju kape i ponizno podravljaju. Zadješ li u čijugod kuću, odma se tamo sve ustrčka i pred tebe među kobasicu, kulen, vino i rakiju... Badava, nije druge, nego upravo caruješ ... boguješ nad selom!“ (Kozarac 1906: 74-75)

Kako bi ipak ostvario ono što je naumio, on nudi svoju ženu dućandžiji, seoskom trgovcu. Više mu ništa nije sveto, čak niti žena. Moralnost i ljubav koju je imao prema Mari na početku zanemaruje iz razloga što želi postati bogatašem: „*Lugarija, to je nešto! ... Ona donosi novaca, donosi poštivanje, od nje se gospodski živi do smrti.*“ (Kozarac 1906: 79)

Mara mora pristati jer nema izbora. Njezine patne predočene su kroz bračan život i patrijarhalnu zajednicu.

5. 2. Prikaz i uloga žena u Slavoniji (Pripovijetke *Stara rana, Kukavac i Sudoperka*)

Prema Repar, Kozarac je ženske likove nastojao što vjernije prikazati tako što je uzimao primjere ljudi i događaje iz stvarnosti. Ženski se likovi opisuju kao lijepe i rasne ljepotice koje zavode muškarce, a neke njima i manipuliraju. Na primjer, manipulatorice su Maca iz pripovijetke *Sudoperka* i Terza iz pripovijetke *Kukavac* (Repar 2017: 78). Kao primjer ljepote u žena, poslužiti će lik Mace:

„Ona je điknula - kako svijet kaže - to jest poizrasla, da se ne zna ni kako ni kad. Ali jest. Vidi se: jedrija je, punanija; oplećić se sav ispunio na njoj, skuta su joj već i okratka. Eno, malko fali pa su do koljena. I onda na suncu ovako i u toploti i ne oblači se ona bogzna kako. Povazdan je samo u oplećiću sa zasukanim rukavima, i u ono kratkih skutâ, a golih nogu, bosa. A te noge u nje, te su malenih stopala, okrugle pete, sitnih nabljedih članaka, jakih mesnatih listova. Te su noge i garavaste, sa malo kao dahnutu crvenila na okrugloj peti i po listovima. Rekao bi, sok šumske jagode poprskao ih!“¹¹

Žena i zemlja u Kozarca povezani su pojmovi. Bez njih opstanak nije moguć, a ponekada ih se ne tretira s dovoljno poštovanja i nježnosti. I zemlja i žena krhke su, ali nesalomljive. Muževi često gaze njihovu čast (Repar 2017: 84). Problem patrijarhalne obitelji gdje žena ne može doći do izražaja jer je muškarac uvijek pobjednik nalazimo u primjeru lika Mare iz pripovijetke *Stara rana*. Ona je, protiv svoje volje, morala prodati svoje tijelo kako bi Stipa dobio posao:

„On, koji je do jučer bio ljubomoran na svaki njen korak, na svaku njenu riječ, na svaki pogled... Ta eno, dok je bila curom, ludao je za njom kao prava luda. On sam da nju stavlja, nudi, daje drugomu kao cijenu, kao mito svoje lugarije!? Nju da sili, goni u to!?!... Ta, zar nijesam vrijedna više u njegovim očima?! Zar sam mu ko i druga kakova stvar, koja se pazariva i prodaje?!“ (Kozarac 1906: 78)

Suprotno tome, određene žene nisu htjele biti samo sluge. Na primjer, Maca je *Sudoperka* željela biti drugačija od drugih te živjeti lagodan život. Također, u njezinom se slučaju očituje ponašanje koje je opasno za moral (Amidžić 2017: 93). Nemoralan način ponašanja u žena najbolje je opisan u pripovijetci *Kukavac*. Žena Terza gospodari svojim nemoralnim ponašanjem te je apsolutno autoritativna naspram svojega muža. On trpi teror od svoje žene:

¹¹ Kozarac, Ivan, „Odabrane pripovijetke: *Sudoperka*“, *Savremenik*, 1910., str. 41. Zadnja posjeta 30.8.2020. Preuzeto s URL: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kozaraci_odabranepripovijetke.pdf

„- Šta se kesiš, buljo, da ti oca, da ti... - psuje odmah Terza. I pljuvotak, što ga on po staroj navadi ispljucne na tlo sobe, nju izazivlje! A ona hoće sobu u gospodskom redu!... - Krme jedno, šta pljucaš?... Valda to nije svinjac - bijesni Terza pri tomu i svađa je takija tu, ko naručena.“¹²

Terza, kao oličenje autoritativnog identiteta u kući već trideset godina, budi u svome mužu ljutnju. No, on je tu ljutnju trebao prije iskazati dok je ona lutala po selu i dovodila druge muškarce u sobu, tjerajući njega van: „*Čitava Sodoma obnavljala se tu u mnoge tamne, puste noći - i nigdje nije bilo sile ni zakona da spriječi sve to. A on, didak-Vinca, koji je bio tu prvi na redu rastjerati i razagnati takovo nesretno društvo, bio je samo - nizak i kukavan.*“¹³

Lik Mace obrađen je na psihološki način, što potvrđuje Kozarčevu sklonost prema modernizmu. Radi se o razdoblju mladosti i problemima nestašne djevojke. Maca je, iz djevojčice, prerasla u djevojku koja je zbog erotskih nagona postala pokvarena. Željela je imati skupocjene stvari: „*Eno, Maca zapovijeda sada; jer ništa ne biva ni za jelo što ona neće.*“¹⁴

Zanimljiv je prikaz župnika koji u navratima može biti simbol nemoralnoga ponašanja. Kao lik, on je moralno podijeljen. U isto vrijeme brine se za Macu, ali i žudi za njome: „*I on se ne može oteti dojmu što ga Maca pobuđuje u drugima. Pobuđuje ona nešto u njemu. I on je, bogo moj, od mesa (...)* Pa kad se drugi osvrću za Macom i svoje bacaju oči za lijepim njenim nogama, zašto ne bi i on?!“¹⁵

6. Biografija i stvaralaštvo Ivana Sergejeviča Turgenjev

¹² Kozarac, Ivan, „Odabrane pripovijetke: Kukavac“, *Savremenik*, 1910., str. 31. Zadnja posjeta 30.8.2020. Preuzeto s URL: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kozaraci_odabranepripovijetke.pdf

¹³ Kozarac, Ivan, „Odabrane pripovijetke: Kukavac“, *Savremenik*, 1910., str. 35. Zadnja posjeta 30.8.2020. Preuzeto s URL: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kozaraci_odabranepripovijetke.pdf

¹⁴ Kozarac, Ivan, „Odabrane pripovijetke: Sudoperka“, *Savremenik*, 1910., str. 43. Zadnja posjeta 30.8.2020. Preuzeto s URL: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kozaraci_odabranepripovijetke.pdf

¹⁵ Kozarac, Ivan, „Odabrane pripovijetke: Sudoperka“, *Savremenik*, 1910., str. 42. Zadnja posjeta 30.8.2020. Preuzeto s URL: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kozaraci_odabranepripovijetke.pdf

Ivan Sergejevič Turgenjev rođio se 1818. godine u Orelu. Odrastao je na vlastelinskom posjedu svoje majke u vrlo imućnoj obitelji. Od malena imao je naobrazbu i kulturu zbog svojih plemićkih roditelja. Kuću im je krasila knjižnica koja se sastojala od brojnih francuskih i njemačkih knjiga. Roditelji su mu rano umrli te je Turgenjev naslijedio veliko imanje. Prva stvar koju je učinio, nakon što je naslijedio imanje, jest oslobođenje sluga i kmetova (Crnković 2004: 536). U svojim je pričama često govorio o kmetstvu i nepravdi koja „vlada“ u ruskom društvu. Nakon smrti svojih roditelja, posvetio se pisanju kratkih priča. Spomenute kratke priče kasnije će biti poznate kao *Lovčevi zapisi*. *Lovčevi zapisi* njegovo je najpoznatije djelo koje je izašlo 1852. godine. Iste godine umro je Gogolj te je Turgenjev, ljut na ravnodušnost tiska spram velikoga gubitka ruske literature, napisao nekrolog koji se nije svidio tadašnjim vlastima. Cenzura u Peterburgu zabranila je objavljivanje, no Turgenjev je nekrolog poslao u Moskvu gdje je nekrolog ipak izašao u *Moskovskim novostima* (Crnković 2004: 536). Zbog nekrologa biva kažnjen i prognan na vlastelinstvo Spaski-Lutovinovo. Pravi razlog Turgenjevljeve kazne bilo je upravo djelo *Lovčevi zapisi*. Kako navodi Crnković:

„Nekrolog Gogolju bio je, međutim, samo povod toj kazni, a pravi je razlog bila knjiga *Lovčevi zapisi*, koja je svojim realističkim prikazom stanja na selu bila oštra optužba protiv nepravednog društvenog poretka. Turgenjev je na svom posjedu, pod nadzorom policije, proveo ukupno devetnaest mjeseci neprekidno se baveći književnim radom, čitanjem i lovom.“ (Crnković 2004: 536)

Kao i Ivan Kozarac, Turgenjev je također bio pisac i pjesnik. Prvi objavljeni roman zvao se *Rudin*, a objavio ga je 1856. godine. Zatim, slijedi niz romana koji su prikazivali događaje u ruskome životu: *Uoči novih dana*, *Plemićko gnijezdo*, *Očevi i djeca*, *Dim* i *Ledina*. Zbog svojih političkih stavova, imao je polemike s Lavom Tolstojem i Dostojevskim. Iako se nisu slagali u stavovima što se tiče ruskoga društva i politike, Dostojevski je imao samo riječi hvale za Turgenjeva i njegovo stvaralaštvo: „*Eh, brate, kakav je to čovjek! Pjesnik, talent, aristokrat, ljepotan, bogat, mudar, obrazovan - ne znam što mu sve priroda nije podarila!*“ (Dostojevski)

Turgenjeva su zaintrigirale teme koje su se odnosile na rusko društvo pedesetih godina devetnaestoga stoljeća, a to su teme kmetstva i odnos vlastele prema kmetovima. Snažan utjecaj na Turgenjevljevo književno stvaralaštvo imali su Byron i Puškin. Iako je Puškin, takozvani „vladar ruske poezije“, utjecao na stil Turgenjevljeva pisanja, Turgenjev u svojim djelima unosi nove principe stvaralaštva. U središte postavlja karakter kod ljudi te njihove slabosti kada komuniciraju s drugim ljudima, a posebno sa ženom. Također, upućuje na karakterne i

intelektualne slabosti (Flaker 1965: 6). Jezik je bitan element u pripovijedanju u Turgenjeva. Način njegovoga pripovijedanja postao je uzor ruskim piscima. Činjenica koliko je Turgenjev volio ruski jezik potvrđuje se time što je napisao pjesmu posvećenu ruskom jeziku.

Iako je i sam Turgenjev rekao kako mu bolje ide pisanje priča, Turgenjev piše *Pjesme u prozi* 1879. godine. Njegove pjesme objavljene su pod naslovom *Senilia*, u prijevodu "staračke pjesme" (Crnković 2004: 572). Želja mu je bila da se pjesme predoče čitatelju sljedećim predgovorom:

„Čitatelju. Dobri moj čitatelju, nemoj preletjeti pogledom ove pjesme jednu za drugom: zacijelo će ti dosaditi i knjiga će ti ispasti iz ruku. Radije ih čitaj ponaosob: danas jednu, sutra drugu - pa će ti koja od njih, možda, probuditi štogod u duši.“ (Turgenjev 1965: 572)

Turgenjev je pjesme pisao u staroj dobi i bolestan, daleko od svoje domovine. Motivi nisu vedri, već pesimistični i tmurni. Najpoznatija pjesnička djela jesu pjesme *Posljedni sastanak* i *Prag*. Pjesma *Posljedni sastanak* govori o njegovom prijatelju, pjesniku Njekrasovu. Iako su bili dobri prijatelji, zavadili su se na kraju te njihovo se prijateljstvo ugasilo. Pjesma *Prag* nastala je kao odgovor političkim događajima 1877. godine. Pisao je o mladoj revolucionarki, Veri Zasulič, koja je pucala u peterburškog gradolnačelnika, ali nije bila tužena. Sud ju je oslobodio zbog pritiska javnosti (Crnković 2004: 573). Književno stvaralaštvo Turgenjeva završava njegovom smrću 1883. godine u Parizu.

7. Lirski elementi u Turgenjevu

Turgenjev je oduvijek smatrao kako pravi pisac treba proučavati prirodu i život oko sebe. Istinitost mora biti na prvome mjestu. U svojim pričama, opisivao je prirodu u kojoj je odrastao. Osim opisa prirode, bitno mu je bilo objektivno prikazati društvo njegovoga doba i slojeve ljudi. U njegovim pričama *Lovčevi zapisi*, glavnu ulogu imaju kmetovi: „*Njega su kao pripovjedača zanimali portret i pejzaž. Istodobno je istinito i snažno prikazivao životne prilike ruskih kmetova i njihovih gospodara.*“ (Crnković 1996: 565)

Turgenjev jest poznat po ležernom lirskom pripovijedanju o onome što je čuo od drugih ljudi. U njegovim pripovijetkama i romanima nema razvijene fabule, ali djela su zanimljiva po tome što Turgenjev kontinuirano uvodi nove likove, smišlja nove priče i opisuje lijepe krajolike. Kao pripovjedač, temeljio je svoja pripovijedanja na pejzažima i ljepotama prirode. U svojim pripovijetkama, bavio se filozofskim razmišljanjima, prikazivanjem sjetnost lirskoga pejzaža, čežnje zbog nesretne ljubavi i sjećanja.¹⁶

Umjesto fabula, Turgenjev unosi prirodu. Lutajući prirodom, pripovjedač nailazi na ponekoga seljaka (Flaker 1968: 81). Kao i kod Kozarca, prirodne snage vladaju ljudima i ljudskim sudbinama:

„Stihija prirode ruši planove čovjeka, stihija ljubavi ga vodi propasti, i ne djeluju samo na čovjeka i njegovo vladanje društveni odnosi, porijeklo i obrazovanje, već je on redovno u vlasti nekada dobrohotne, nekada pak neumoljive prirode, vanhistorijskih, vječnih snaga.“ (Flaker 1968: 82)

8. Tematika i način pisanja u Turgenjeva

Turgenjev je u svjetskoj, ali i u Hrvatskoj književnosti, ostavio veliki trag zbog svojih realističkih tema vezanih za život i društvenu zajednicu. Naime, on je u svojim djelima većinom istinito prikazivao živote ruskih kmetova i njihovih gospodara, a to je već samo po sebi velika optužba i protivljenje tadašnjemu sistemu. Društveni su problemi oduvijek bili privlačna točka Turgenjevu te je zbog toga izazvao brojne rasprave i polemike. Osim društvenih problema, Turgenjev je u svojim djelima pisao o ljubavi.

Motiv prirode jest najpoznatiji motiv u Turgenjeva. Prirodne sile česte su prekretnice u radnji:

„Na lovčevu se putu najednom znade ispriječiti jezero preko kojega se ne može bez čamca (*Ljgov*), nevrijeme ga dovodi do lugareve kuće (*Birjuk*), kiša upravlja njegovim putem u Aleksejevsku gdje će susreti Lukerju (*Živi kostur*), redovno se nešto događa zato što se umiješala priroda.“ (Flaker 1965: 82)

¹⁶ Turgenjev, Sergejevič Ivan. „Tri susreta: pripovijetke“, u: Matica hrvatska, Izabrana djela I. S. Turgenjeva.

8.1. Romani, novele i pripovijetke

Roman *Dim* predstavlja priču protkanu političkim događajima onoga vremena te često prelazi u politički pamflet.¹⁷ Zanimljiva jest činjenica kako Turgenjev nikada ne opisuje članove aristokracije kao dobre, otmjene i pametne ljude. Na primjer, lika Gubarova nazvao je čovjekom koji je malo priglup. Posebno mjesto u Turgenjevljevom stvaralaštvu imaju pripovijetke i novele. U njima, oslikava se slučaj iz života te se zadire u intimni svijet i ljudsko srce. Karakteristike kojima piše Turgenjev jesu elegičnost, pesimizam i ponavljanje događaja i osjećaja. U svojem djelu *Proljetne vode i druge pripovijetke*, očito je tjeskobno raspoloženje. Očituje se snažan pesimizam jer je u to doba Turgenjev izgubio vjeru u sebe i svoje stvaralaštvo zbog brojnih kritika (Turgenjev).

Sam Turgenjev napomenuo je kako djelo *Proljetne vode* nije za svakoga. To je priča o ljubavi. Ta priča odstupa od tipične Turgenjevljeve tematike. Naime, u ovim pripovijetkama nema socijalne, političke niti suvremene aluzije. Vrijeme radnje priče jest rat između Francuske i Pruske. Turgenjev satirički prikazuje pruske oficire i kazalište u Wiesbadenu. Zanimljiva je stvar što Turgenjev unosi elemente autobiografije. Na primjer, sam početak *Proljetnih voda*. Poistovjetio se s likom Saninom. Dok se vraćao kući iz Italije, u Frankfurtu na Maini, preplašena lijepa djevojka zamolila ga je za pomoć jer je njezin brat izgubio svijest. Elementi autobiografije mogu se naći i u priči *Prva ljubav*. U liku Baburine opisao je svog poznanika. Ta se priča također, kao i većina njegovih priča, bavi problematikom kmetstva. Iznio je držanje i mišljenje svoje majke prema kmetovima, a to ponašanje bilo je bez kajanja i samilosti.¹⁸

9. Naturalizam i Turgenjev

Turgenjev je, u svojem pisanju, težio realističnom pisanju. U to vrijeme, prevladavala je naturalistička škola u kojoj se pisala uglavnom poezija. Važno geslo naturalističkih škola bilo je „vjernost stvarnosti“. Djela koja su nastajala po naturalističkome načelu odbijala su fikciju nazivajući ju nepotrebnom retorikom. Stvarnost je važna, dok je fikcija bila prezirana i izostajala je iz djela. Također, naturalisti su uljepšavali prirodu i idealizirali stvarni svijet:

¹⁷ Turgenjev, Sergejevič Ivan. „Dim, Mjesec dana na selu“, u: Matica hrvatska, 1963.

¹⁸ Turgenjev Sergejevič, Ivan. „Proljetne vode i druge pripovijetke“, u: Matica hrvatska, 1964.

„Oblikovali su ono što ne postoji, pripovijedali o onome što se nije desilo, a sada oni prikazuju život i stvarnost u njihovoj istinitosti.“ (Flaker 1968: 59) Turgenjev je pisao pod utjecajem naturalista.

10. Utjecaj Schopenhauerove pesimistične filozofije

„Poslije elegičnoga žaljenja za „proljetnim vodama“, veselim godinama i sretnim danima mladosti, slijedi u Turgenjeva cijeli niz tajanstvenih pripovijesti u koje prodiru okultne snage, nestvarno počinju gospodariti čovjekom, naziru se utjecaji Schopenhauerove pesimistične filozofije, a nekadašnji romantičar Turgenjev napušta realizam i kao da u tim njegovim posljednjim novelama i pripovijestima naslućujemo već jedno novo književno razdoblje koje se približava.“ (Flaker 1965: 65-66)

Kroz svoje stvaralaštvo, Turgenjev je ostao vjeran sebi i svome načinu pisanja. U mladosti, izgradio je ideale kojih se pridržavao: pisanje o ljubavi, ljepoti, istini i umjetnosti. Prema Flakeru, rijetko koji pisac ostaje pri tako skladnome i logičnome književnome putu (Flaker 1965: 66). Osobina njegova stila jest ta da je Turgenjev realist koji se okreće prema zbilji, ali se u isto vrijeme ponaša kao i botaničar koji raspoznaje sve biljke te ih stručno komentira, opisuje i konkretizira. Naime, Turgenjev želi, kao i Kozarac, predočiti i vizualizirati čitateljima pejzaž u kojemu se nalazi. Unosi brojne usporedbe i metafore kojima opisuje svemoćnu i voljenu prirodu (Flaker 1965: 71).

11. Lovčevi zapisi - vrhunac Turgenjevljeva uspjeha

Lovčevi zapisi, priče koje su napisane od 1847. do 1852., najpoznatije su priče Turgenjeva. U njima se progovara o zlu i nepravdi koja je nanesena nedužnim ljudima. Osim što su kritičari pohvalili priče u *Lovčevim zapisima*, Turgenjev je također volio *Lovčeve zapise*: „O tome što je sam Turgenjev mislio o *Lovčevim zapisima*, najbolje govori podatak da je svojedobno izrazio želju da mu na grobu piše samo: 'Ovdje počiva pisac *Lovčevih zapisa*'“ (Crnković: 2012.)

Na tezi kako je priroda vječiti uzor umjetnosti, a najplemenitiji u prirodi jest čovjek, nastala je zbirka *Lovčevi zapisi*. Turgenjev se više osvrće na seljake i poštene ljude, nego na vlastelu. Također, u novelama ujedinjuje se kritičko razmišljanje i poetski stil na način opisivanja ljepota Rusije i ruske duše (Crnković: 2012).

Prema Flakeru: „*Opisi te prirode, šuma i drveća, životinja, ptica u letu - sveukupne faune i flore srednje ruskoga pojasa koji se proteže na jug od Moskve do granica Ukrajine, stalno nas uzbuđuju u Turgenjevljevim djelima, počam od uvoda u Hora i Kaliniča.*“ (Flaker 1965: 71)

Turgenjev se u određenim elementima udaljava od osnovnih karakteristika realizma. Na primjer, u *Lovčevim zapisima* fabula nije očita te može se reći kako je zanemarena. Umjesto fabule, pojavljuju se lirski motivi. Lik je pripovjedač u prvome licu, a to također nije element realizma. Pripovjedač jest neutralan, ali nazočan je te se često obraća čitatelju, a posebno kada čitatelje treba uvesti u radnju ili opis lika. Na primjer: „*Dopustite, ljubazni čitatelju, da vas upoznam s tim gospodinom.*“¹⁹

Prema Ivani Marin-Garac, *Lovčevi se zapisi* smatraju modelom europske seoske novele koja prikazuje kako priroda može biti inspiracija i utočište mnogim ljudima. Priroda je, osim tješiteljice, uporište i ishodište. Turgenjev prirodu prikazuje stilskim sredstvima i preciznošću svojega realizma, otvara čitateljima novu perspektivu (Marin-Garac: 2012). Nadalje, odustaje se od trećega lica i objektivnosti kako bi se stvorio dojam epistolarnoga oblika ili dnevnika. Čitatelj, dok čita, ima osjećaj kao da pripovjedač nije prisutan, ali on se redovito ističe, posebno kada govori o svojim psihičkim doživljajima (Flaker 1965: 70).

Lovčevi su zapisi oblikovani kao prošireni monolozi sentimentalnoga i osjetljivoga pripovjedača. Takav pripovjedač pruža čitatelju uvid u životne ili duševne događaje seoskih ljudi. U novelama, autor nije prisutan samo kao pripovjedač koji igra određenu ulogu u pričama, već se on pretvara u fiktivnoga pripovjedača govoreći jezikom uzavrelih emocija (Flaker 1965: 68-69). Djelo postaje poznato kod onih ljudi koji su smatrali kako će društvo napredovati samo kada se kmetstvo ukine. I doista, došlo je do ukidanja kmetstva 1861. godine, a Turgenjev se smatra osobom koja je prvotno potaknula tu reformu. Zanimljiva je činjenica kako se većina novela *Lovčevih zapisa* temelji na parnim karakterima. Na primjer, likovi: Jermolaj i mlinarica, Dva vlastelina, Tatjana Borisovna i njezi nećak.

¹⁹ Turgenjev, Sergejevič Ivan „*Lovčevi zapisi*“, str. 42. Zadnja posjeta 31.8.2020. Preuzeto s URL: <http://lektire.skole.hr/>

11. Opis seljaka u *Lovčevim zapisima* (Tvor i Kalinič)

Karakter ruskoga kmeta postao je važan element novelističkih priča. Opisi se razlikuju u opisivanju krajolika u Orlovskoj i Kaluškoj guberniji. Kaluška je gubernija opisana kao mjesto okruženo šumom gdje kuće stoje slobodnije i uspravnije te su pokrivene daščicama. Na drugu ruku, u Orlovskoj su guberniji kržljave breze te je po krovovima nabacana trula slama. Opis stanovnika u tim ruskim pokrajinama također se razlikuje:

„Orlovski je seljak niska rasta, pogrbljen, mrgodan, gleda ispod oka, živi u bijednim kolibama od jasikovine, kuluči, ne bavi se trgovinom, slabo se hrani, nosi likove opanke; kaluški plaća vlastelinu godišnji danak, stanuje u prostranim kućama od borovine, visoka je rasta, gleda smiono i veselo, lice mu čisto i bijelo, trguje maslom i katranom, a na blagdan nosi čizme.“ (Turgenjev 2008: 7)

Naime, Kaluška je gubernija prikazana kao sretno područje, za razliku od Orlovske gubernije. Razvijaju se poetski pejzaži, a oni su prikazani kroz oči lirskoga pripovjedača: „*Poetsko oblikovanje samo suhih podataka iz života seljaka i prirode već je ovdje prisutno, a ono predstavlja upravo onu osnovnu draž lovčeva pripovijedanja!*“ (Flaker 1965: 59)

Radnja u toj priči nije dinamična. Likovi poput Tvoja i Kaliniča samo su prolazni ljudi na koje pripovjedač nailazi. Također, radnja novele *Bežin lug* jednostavna je. Lovac se gubi u noći te kroz maglu dođe do seljačke djece i konja. Postoji i razgovor između staroga seljaka koji govori pripovjedaču o svome životu. Iako nema opširne fabule, u toj noveli postoji određena unutarnja fabula.

12. Opisi prirode u noveli *Šuma i stepa* i *Jermolaj i Vodeničarka*

Slikovitost ruskih šuma prevladava nad objektivnošću. Navedene su ljepote ruskoga krajolika, a krajolici su opisani kao mjesta punih boja i slika:

„A kako je ta ista šuma lijepa u poznu jesen, kad dolijeću šljuke! One se ne drže u gušti, iskati ih valja duž okrajaka. Vjetra nema, i sunca nema, ni svjetla, ni sjene, ni ćuha ni sluha; u mekom se uzduhu razlio jesenski miris, sličan mirisu vinskome; tanka magla leži u daljini nad žutim poljima. Kroz ogoljelo, mrko granje drveta bijeli se mirno nepomično nebo; gdje gdje visi na lipama posljednje zlatno lišće.“²⁰

Turgenjeva se smatra predstavnikom ruskoga realizma i utemeljitelja poetskoga realizma. Poetski je realizam najviše zastupljen u *Šumi i stepi*. Pisac kao da je zaljubljen u prirodu te ju on gleda očima i dušom. Pejzaž je stalan pratitelj pripovjedača koji priča o ljepoti srednjoruske prirode (Flaker 1965: 70).

Šuma i stepa jest ona novela u kojoj je sva pozornost usmjerena prema prirodi. Šuma više nije samo pozadina u kojoj se nešto događa, već se pripovjedač prema njoj odnosi kao prema živome biću koje ima emocije:

„Vi prolazite mimo drvo — a ono ni makac, ono se mazi. Kroz tanku paru, jednako razlivenu u uzduhu, crni se pred vama dugačka pruga. Vi je držite za blizu šumu; vi pristupate — šuma se pretvara u visoku gredicu pelina na međi. Nad vama, naokolo vas — svud je magla... Ali se evo pomalo vjetar diže — pramen blijedomodra neba mutno izlazi kroz sve rjeđu, gotovo dimljivu paru, najednom se probije zlatastožuta zraka, zastruji dugim potokom, udari preko polja, upre se o šumu, — i gle, sve se opet naoblači.“²¹

Priroda u pripovjedača u isto vrijeme unosi duševni mir i tišinu, ali i nemir i čežnju. U određenim novelama, priroda stvara tjeskobu i nemir.

Nadalje, novela *Jermolaj i vodeničarka* počinje opisom prirode: „Sunce je zašlo, ali je u šumi još svijetlo; zrak je čist i proziran; ptice neumorno cvrkuću; mlada trava blista kao smaragdna... “ (Turgenjev 2008: 18) Turgenjev koristi lirske uzvike, elegičnu intonaciju, poetske motive ruske prirode i arhitekturu stranih gradova i to sve kako bi opisao vrijeme i prostor (Flaker 1965: 70).

²⁰ Turgenjev, Sergejevič Ivan. „Lovčevi zapisi“, str. 230. Zadnja posjeta 31.8.2020. Preuzeto s URL: <http://lektire.skole.hr/>

²¹ Turgenjev, Sergejevič Ivan. „Lovčevi zapisi“, str. 231. Zadnja posjeta 31.8.2020. Preuzeto s URL: <http://lektire.skole.hr/>

13. Karakterizacija likova u *Lovčevim zapisima*

13.1. Prikaz muškaraca u *Lovčevim zapisima*

Aleksandar Flaker napominje kako: „Upravo lik lovca kao pripovjedača ovih novela omogućio je Turgenjevu da fabule o udesu seljaka sažme u lovčeve razgovore prilikom susreta s različitim kmetovima ili njihovim vlasnicima; da prelomi seljačke karaktere kroz pripovjedačev pogled na njih te da ih također poetizira.“ (Flaker 1965:60)

Kmetovi su opisani kao ljudi povezani s prirodom, iznimno talentirani za obavljanje više poslova. Za razliku od bogatih plemića, kmetovi imaju dušu.

Već u prvoj noveli *Tvor i Kalinič*, može se uočiti kako su likovi karakterno vrlo snažno ocrtani. Naime, lik Tvor prikazan je kao ćelav, nizak i plećat, a Kalinič kao visok i mršav. Kalinič je opisan kao vedra i vesela osoba, uvijek spremna na pjesmu. Glavna razlika između njih jest ta što je Kalinič bliži prirodi te je idealist i sanjar, a Tvor predstavlja poveznicu s društvom te voli upravljati. Opis vedre naravi Kaliniča:

„Mi se povežemo korakom; za selom stigne nas čovjek od jedno četrdeset godina, visoka rasta, mršav, s malenom nazad nagnutom glavicom. To je bio Kalinič. Kalinič je svaki dan, kako sam poslije doznao, polazio s gospodarom u lov, nosio mu torbu, kadšto i pušku, pazio je gdje ptica sjeda, donosio vodu, brao jagode, gradio šumnjače, išao po kola; bez njega nije mogao g. Polutikin ni koraka učiniti. Kalinič je bio čovjek osobito vesele, osobito krotke ćudi, neprestano je pjevao u pô glasa...“²²

Prikazuju se dva tipa ruskoga seljaka uvjetovana društvenim uređenjima. Tvor je seljak koji plaća najam, a Kalinič je u feudalnom odnosu. Turgenjev prikazuje njihovu narav te u kakvim prostorima žive. Nadalje, Turgenjev često piše o moralnosti i patnji seljaka. Ta se patnja uočava u usporedbi seljaka i plemića. Okrutnost jest prisutna u noveli *Dva vlastelina*. U spomenutoj se noveli govori o šibanju sluga dok plemić Apolonič uživa (Crnković: 2012). Također, Arkadij Pavlič iz novele *Špan* prikazan je kao obrazovan čovjek, ali bezobrazan prema slugama:

„Arkadij Pavlič natoči sebi čašicu crna vina, prinese je ustima i najednom se smrće. - Zašto vino nije ugrijano? -zapita poprilično oštro sobara. Sobar se smete, stade kao

²² Turgenjev, Sergejevič Ivan. „Lovčevi zapisi“, str. 5. Zadnja posjeta 31.8.2020. Preuzeto s URL: <http://lektire.skole.hr/>

ukopan i problijede... Nesretni se sobar uzvrtje na mjestu, stade uvijati ubrus i ne kaza ni riječi. Arkadij Pavlič obori glavu i pogleda ga zamišljeno ispod oka.“ (Turgenjev 2008: 111)

Svi likovi imaju zajedničku osobinu, a to jest sposobnost emocionalnoga doživljavanja. Turgenjev likove bira iz različitih društvenih sredina i karakterizira ih po načinu govora, pripadnosti seljaštvu, vlasteli ili inteligenciji (Flaker 1965: 73). Seljaci u *Lovčevim zapisima* neobični su ljudi: „obično kmetovi otrgnuti od zemlje i svojega sela (zato su im i kuće najčešće odvojene od naselja) pa zato i mogu da budu čudacima i neke vrste 'suvišnim ljudima' ruske provincije.“ (Flaker 1965: 74)

Dobar seljak prikazan je u liku Ovsjanikova, a radi se o pripovijetci *Slobodnjak Ovsjanikov*:

„Ovsjanikov kao dobar čovjek, skroman. Živio je sam sa svojom ženom u udobnoj, čistoj kućici, nije imao veliku posluhu, odijevao je svoje slugu u rusku nošnju i nazivao ih radnicima. Oni su mu i zemlju orali. Nije se izadavao za plemića niti se pravio da je vlastelin, nikad nije, štono riječ, zaboravio tko je, nije sjedao čim bi mu ponudili, a kad bi došao novi gost, svagda bi ustao...“ (Turgenjev 2008: 51)

Likovi poput Vjačeslava Ilarionoviča rijetki su u Kozarčevim djelima. Vjačeslav se Ilarionovič pojavljuje u noveli *Dva vlastelina* te je zaluđen ženskim rodnom: „Čim opazi u Kotarskom gradu na šetalištu neko zgodno čeljade, odmah pristane za njim.“ (Turgenjev 2008: 144)

13.2. Prikaz žena u *Lovčevim zapisima*

Žene su prikazane drugačije od muškaraca. Turgenjevljeve djevojke i žene opisane su kao iznimno lijepe ličnosti. One imaju divna lica, pametne su i mile: „na njima je zlatna kosa, imaju nevine vratove, obla ramena i nježne, mirne grudi.“ (Flaker 1965: 75)

U noveli *Tatjana Borisovna i njezin sinovac*, Tatjana Borisovna prikazana je kao obična i jednostavna, vrijedna žena. Za razliku od njezinog sinovca Andreja Ivaniča koji se ulijenio, ona je postigla sve što je željela u životu. Primjer tipične žene može se uočiti u noveli *Kotarski liječnik*. U toj noveli, doktor se zaljubi u lijepu djevojku Aleksandru Andrejevnu. Za razliku od

muškaraca koji su bezvoljni, žene su čeznutljive i osjećajne. Spremne su za ljubav i brak. Aleksandra se Andrejena željela udati za doktora da ne umre sama, to jest, bez da je iskusila ljubav. Žene su često tretirane kao nedovoljno dobre. Muškarci se prema njima ponašaju kao da su manja klasa te da nemaju pravo glasa. Na primjer, novela *Tvor i Kalinič*: „Hej, žene!“ *uzviknu ustajući s klupe*. „- *Ovamo, žene! ... A ti, Fedja, pođi s njima! Žene su, znaš, glupi svijet.*“ i „*Žena je poslenica*“ - *dostojanstveno će Hor* - „*Žena je seljaku sluga.*“ (Turgenjev 2008: 13)

14. Sličnost pisanja Ivana Kozarca i Ivana Sergejeviča Turgenjeva

Što se tiče sličnosti između stvaralaštva Kozarca i Turgenjeva, dolazi se do zaključka kako su ova dva pisca pisali o sličnim temama. Iako je Turgenjev pisac 19. stoljeća, a Kozarac ranoga 20. stoljeća, njih se dvojica oboje baziraju na realistične teme poput nepravde između siromašnih i bogatih. Nadalje, autori uživaju u prirodi i njezinoj ljepoti. U njihovim pričama česti su opisi krajolika punih šarenila i radosti.

Kao prvo, obojica autora odabiru mnogo epiteta kako bi dočarali začuđujuće lijepu prirodu. Očarani su čarobnim noćima. Poput Kozarca, Turgenjev se također osjeća sretno u mraku. U noveli *Šuma i stepa*, Sunce opisuje kao požar, što je slično kao i u Kozarčevim *Kod konjarskih vatara*:

„Ali eno nastaje večer. Večernja je zažara požarom planula i pol neba zahvatila. Sunce sjeda. Uzduh je u blizini nekako osobito providan, rekao bi staklen; u daljini spušta se meka para, naoko topla; s rosom zajedno pada rumen sjaj na poljane, do nedavno jošte zalivene potocima žitkoga zlata.“²³

Nadalje, novela *Bežin lug* ima dosta sličnost s pripovijetkom *Kod konjarskih vatara*. Osim što se priča o teškom seljačkom životu, pjevanju pjesama, govori se i o konjskom topotu. Konji simboliziraju čudesne životinje koje imaju posebno mjesto u Kozarčevome i Turgenjevljevome pripovijedanju:

²³ Turgenjev, Sergejevič Ivan. „Lovčevi zapisi“, str. 5. Zadnja posjeta 1.9.2020. Preuzeto s URL: <http://lektire.skole.hr/>

„To su naprosto bila djeca iz obližnjega sela, a čuvali su konje. Za ljetnih vrućina tjeraju kod nas konje obnoć na pašu: obdan im muhe i obadi ne bi dali mira. Tjerati pred večer konje, a u zoru ih vraćati - veliko je uživanje za seoske dječake... Putem se diže i valja žut stup sitne prašine; složni se konjski topot nedaleko razliježe, konj trči načuljenih uđiju; pred svima, zadigavši rep i neprestano mijenjajući korak, juri kakav kosmat riđan zamršene grive pune čičaka.“ (Turgenjev 2008: 79)

Opisa prirode ima i u noveli *Jermolaj i vodeničarka: Sunce je zašlo, ali je u šumi još svijetlo; zrak je čisti i proziran; ptice neumorno cvrkuću; mlada trava blista kao smaragda...*“ (Turgenjev 2008: 18) Autori pronalaze mir u promatranju šume i sunca. Jesen čini najčešće godišnje doba kod Kozarca kao i kod Turgenjeva.

Također, kao i u Kozarca, Turgenjevljev odnos prema svijetu što ga je stvorio čovjek razlikuje se od opisa prema prirodi. Priroda se gleda očima punim ljubavi i blagostanja, a ono što stvoriše čovjek doima se kao da je u sivilu. Na primjer, u *Pjevačima* to su sivi i poluporušeni krovovi kuća, ostatci gospodarske kuće i rupe umjesto prozora. Govori se o osamljenim selima, ognjištima (Flaker 1965: 72).

U noveli *Ljgov*, Turgenjev se osvrće na težak život seljaka. Iako teško rade, oni su veseli seljaci, kao i Slavonci. Također, ruski seljaci pronalaze veselje i utjehu u pjesmi: „*Sunce je zalazilo; njegove su se posljednje zrake rasipale kao široko grimizno pramenje... U selu se orila pjesma.*“ (Turgenjev 2008: 75). Narodne pjesme, kao i kod Kozarca, igraju veliku ulogu u pričama. Ima nekoliko narodnih pjesama koje su poznate u selu. Narodne se pjesme pojavljuju u *Tvoru i Kaliniču i Jermolaju i vodeničarki*: „*Dok sam dragoj ja išao, sve sam čizme poderao...*“ (Turgenjev 2008: 23)

Ima dosta sličnosti u opisima karaktera. Na primjer, Tvor je prikazan kao lik koji želi živjeti lijepim gospodskim životom, kao što je želio i Lepa u priči *Gnjili*. Kao i Lepa, Turgenjevljev lik Jermolej također pronalazi rješenje za probleme u piću te ne može naći ženu za sebe: „*Jermolaj je bio neobično čudan čovjek: bezbrižan kao ptica, prilično govorljiv, rastresen i naoko nesputan; veoma je rado pio, nigdje se nije mogao skrasiti, vukao je noge i gegao se...*“ (Turgenjev 2008: 20)

Sličnost je uočljiva između Stjepouške iz novele *Malinova voda* i didaka Vince iz Kozarčeva *Kukavca*. Karakterno, oba su lika povučena i tiha kao miš. Za njih nitko ne zna te njihova jedina

briga jest kako i što će jesti. Didak Vinca žudio je za rezancima s makom koje mu Terza nije htjela napraviti. Na primjer, opis Stjepouške:

„Hodao je i kretao se posve nečujno: kihao i kašljao u rukav, kao da se boji; vječito je nešto šepRTLjio i trčako tiho kao mrav, a sve radi jela, samo radi jela. I zaista, da se nije od jutra do mraka brinuo kako će se prehraniti - umro bi naš Stjepouška od gladi.“
(Turgenjev 2008: 30)

U noveli *Moj susjed Radilov*, Turgenjev spominje lika koji je ludovao u mladosti te ga je to dovelo do propasti. Karakterna sličnost može se povezati s Kozarčevim Đukom koji je bio glavni u selu. Propast starca Fedje: „*I on je bio vlastelin - i to bogat, ali je propao pa živi kod mene... A u svoje se vrijeme smatrao najvećim bećarom u guberniji, dvije je žene oteo muževima, držao pjevački zbor, sam majstorski pjevao i plesao...*“ (Turgenjev 2008: 46)

Lik Marinka iz Kozarčeve priče *Moji ljudi* može se povezati s Aleksandrom Vladimiričem iz novele *Slobodnjak Ovsjanikov*. Kao i Marinko, Vladimirič se zalaže za ljudska prava te su ga ljudi slušali jer njegova riječ „*u srce čovjeka dira.*“ (Turgenjev 2008: 57)

Isto kao kod Kozarca u priči *Moji ljudi*, žene više nisu zainteresirane za selo, već bi one željele živjeti u gradu. U noveli *Smrt*, Daša je otišla u grad kako bi bila s bogatim trgovcem: „*I zaista, zašto da zna da je njegova Daša sad šira no duža te da živi s trgovcima, braćom Kondačkovljevima, da se bijeli i rumeni, vrišti i psuje?*“ (Turgenjev 2008: 182) U malim elementima očituje se i nemoralno ponašanje. Žene počinju psovati i odbacivati moral.

16. Utjecaj Turgenjeva na hrvatsku književnost

Turgenjev je imao veliki utjecaj na razvitak hrvatskoga realizma. Hrvatski realisti slijedili su Turgenjeva što se tiče strukturiranja novela u osamdesetim i devetdesetim godinama devetnaestoga stoljeća. Koncentracija u pisanju novela-crtica prelazi na čitaočevu pažnju te glavna tema postaje ljudski karakter. Radnja ili zbivanje više nije središnji dio novela te razvijena se fabula zamjenjuje lirskim elementima. (Flaker 1968: 91) Zbog Turgenjeva, veliki broj hrvatskih novela i romana napuštaju postepeno fabularnu novelu te se počinju baviti egzotičnom tematikom:

„Turgenjevljeva je struja u hrvatskoj noveli osamdesetih godina imala dvojaki značaj. U nekim ćemo novelama nalaziti pretežno Turgenjevlev idejni svijet i prema Turgenjevu oblikovane likove intelektualaca, koji razmišljaju o sebi i svojem vremenu, a drugima ćemo pronaći elemente Turgenjevleve novelističke izgradnje. Najbliži će pak Turgenjevu biti oni pisci koji će podjednako usvajati i Turgenjevleve poglede na čovjeka i društvo i načine njegova novelističkog oblikovanja.“ (Flaker 1968: 111)

Hrvatski novelisti, kao i Turgenjev, žele pisati o društvenome životu svojega vremena te prikazati društvene i političke probleme. Sve više pažnje usmjerava se na ljudski karakter te čovjek postaje središte ispričanih priča. Također, hrvatski novelisti unose pejzažne i lirske motive u svojim novelama kako bi pisali o lirskome svijetu svojih karaktera i junaka, kao što je to radio i Turgenjev u svojim *Lovčevim zapisima*. Koliko je Turgenjev bio poznat u hrvatskoj književnosti, govorio je i Josip Badalić:

„Od značajnih inozemnih pisaca, a napose ruskih klasika devetnaestoga vijeka, koji su kod Hrvata najviše prevedeni i imali stvarna utjecaja na hrvatsku književnost, valja među prvima istaknuti slavnoga ruskoga romanopisca Ivana Sergejeviča Turgenjeva. Njegov uspjeh, podjednako kod naših čitalaca kao i kod književnika druge polovine 19. vijeka, ne da se ni izdaleka usporediti s uspjehom, u ekstenzivnom i intenzivnom pogledu, ma kojega drugoga inozemnoga književnika, uključujući ovamo, dašto, i najslavnije Turgenjevleve zemljake kao što su Tolstoj i Dostojevski.“ (Badalić)

Najznačajniji pisci koji su pisali pod utjecajem Turgenjeva jesu Đalski, Kovačić, Kozarac i Leskovar.

17. Zaključak

Ivan Kozarac, kao najrealističniji pisac u Slavoniji, koristi motive i epite kako bi opisao ravnu Slavoniju. Pažljivo bira svoje lirske elemente kako bi opisao polja i vinograde u jesen. U svom načinu pisanja, on želi prikazati čitatelju kako izgleda mjesto o kojemu govori te u tome i uspijeva. Uspjeh ostvaruje tako što stvara jasne vizualne slike krajolika. Osim što unosi brojne epite, bitan element u pričama mu je i seoska pjesma. Seoska je pjesma ona pjesma koja se daleko čuje, a ona je u srcima svih seljaka. To nije tužna pjesma, već sretna pjesma koju seljaci pjevaju nakon teškoga radnoga dana. Kozarčev cilj bio je prikazati prirodu i čovjeka kao jedno. Iako je to prikazivanje u nekim trenucima i nemoguće zbog čovjekove loše naravi, čovjek pronalazi mir i spokojnost u tišini prirode. Priroda ne samo da tješi čovjeka, već čovjek pronalazi uporište i snagu za budućnost. Priroda kao tješiteljica najbolje je prikazana u pripovijetci *Kod konjarskih vatara* i *U nagonu*. Činjenica kako priroda ne može biti jedno kao i čovjek prikazana je na način kako se čovjek često udaljava od prirode te gubi moralne vrijednosti. Vrijedno je sve ono što je prirodno, ali ne i ono što čovjek napravi. Naime, čovjek doista jest biće koje se brzo mijenja (kao godišnje doba) te često upada u nemoralno ponašanje. O društvenim problemima poput nasilja, krađe, bludnosti i oholosti progovara Kozarac u svojim pripovijetkama. U svakoj pripovijetki nalazi se okosnica dobro - loše. Pripovijetka često započinje dobrim elementima, a to su opisi prirode. Zatim, Kozarac polako ulazi u problematične elemente, a problematični su elementi mane čovjeka tadašnjega vremena. Slavonija trune zbog ljudi te ju oni apsolutno zanemariju. Umjesto da obrađuju svoju zemlju, Slavonci izbjegavaju rad te se vode svojim lošim nagonima. U pripovijetki *Moji ljudi*, Kozarac je na zanimljiv način opisao neprilagođenost tipičnoga Slavonca na nešto novo. U glavnom liku Marinku, poštenome čovjeku, prikazao je kako i stran čovjek može biti dobar te poticati druge na rad i poštenje. Kasnije postaje poprilično očito kako ljudi odmah počinju osuđivati Marinka te bježe od njega, a i od rada na zemlji. Umjesto da pokušaju popraviti svoj život, ljudi u Slavoniji sve više propadaju u očaj. Muškarci su opisani kao lijeni, gnjili te zaokupljeni alkoholom. Likovi poput Lepe Birgina i Stipe Zvonareva predstavljaju slavonsku zajednicu. Oni ne žele raditi, već žele na brz i lagan način obogatiti se. Gube svoje moralne vrijednosti te bi učinili sve kako bi ostvarili svoj cilj, ali na nemoralan način. Na primjeru Stipe očito je kako mu ništa nije sveto, čak ni njegova žena koju šalje drugome muškarcu da bi on dobio radno mjesto. Slika seljaka nije optimistična te ima jako malo poštenih ljudi, a još manje pravih radnika koji se brinu za zemlju. Ljudi su postali previše zaokupljeni novcem i lažnim idealima.

Na drugu ruku, žene su prikazane kao osobe koje također gube moral. One postaju ohole, ne žele nositi više dukate, već skupocjene stvari. Imaju moć ljepote te tom moći kontroliraju muškarcima. Na primjer, Maca sudoperka. Neke od njih bivaju i prevarene, a to se može uvidjeti na primjeru Tinke Živkovićeve. Nju je, također, nagon naveo da se zaljubi u stranca. Moglo bi se reći kako ju je život u nadanju uništio. Nadalje, Ivan Sergejevič Turgenjev odlikuje se svojim realističnim prikazom kmetstva. Svoje je razmišljanje tada prenio na papir te biva kasnije osuđen zbog svojih istinitih stavova. Tematski, pisao je o ruskom društvu te odnosima u nepravednome društvu. Pisao je pod pravilom kako se treba prikazivati istinitost te i kod njega veliku ulogu imaju lirski elementi. On je svoj život proveo u prirodi i opisivanju životnih događaja seljaka. Osim što je opisivao krajolike, bavio se svakakvim razmišljanjima te uveo i romantičarske elemente. Kada je opisivao ljudske karaktere, bio je iskren i pisao o njihovom ponašanju. Kao i Kozarac, usmjerio se na kmetove i ljude sa sela. U *Lovčevim zapisima*, pojavljuje se kao pripovjedač u prvome licu koji se ponekada uključuje u raspravu. No, bitno je znati kako Turgenjev nije želio da se radnja usmjeri na njega, već na priče i živote samih seljaka. Prikaz muškaraca i žena također se razlikuje u Turgenjeva. Muškarci su često opisani kao osobe s čvrstim stavovima, dok su žene nježne, ali veoma lijepe. Turgenjev je u svojim opisima često ubacivao razlike između dobrog i lošega seljaka, na primjeru Tvora i Kaliniča. Nadalje, Turgenjev je imao veliki utjecaj na hrvatski realizam i hrvatske pisce. Pod njegovim utjecajem, realisti su počeli odbacivati fabulu te se temeljiti na opisivanju prirode. Počeli su se baviti problemima društva u Hrvatskoj. Doista, elementi sličnosti u spomenuta dva pisca jesu očiti. Oba su pisca očarana šumom, Suncem i noći. Djela koja su slična jesu *Šuma i stepa* i *Kod konjarskih vatarara*. Turgenjev, kao i Kozarac, ne gleda istim očima prirodne pojave i ono što je učinio čovjek. Osvrće se na sve mane, ali i vrline tadašnjega čovjeka. Ljudi, koji se loše odnose prema kmetovima, puni su mana (u jednoj noveli Turgenjev uvodi i autobiografske elemente spominjujući odnos njegove majke prema kmetovima), a vrline pripisuje vrijednim seljacima. Zapravo, može se ustvrditi kako se neke stvari nikada nisu promijenile te se mogu i danas uočiti u društvu. Ljudi imaju mane i nagone te ih to navodi na loše stvari. Zbog nemoralnih stvari, ljudi postaju oholi, sebični te ne uzimaju u obzir potrebe drugih ljudi. Sve se više ljudi odmiče od stvarih vrijednosti, kao što je priroda, te svoju pažnju posvećuju onome što je prolazno, a to je novac. Na kraju, može se ustvrditi da, iako su Turgenjev i Kozarac pisali svoje priče u prošlim stoljećima, brojne stvari ostale su iste te vrijede i u dvadeset i prvome stoljeću.

18. Literatura

Izvori:

- Kozarac, Ivan, 2005. *Đuka Begović; Sudoperka; Pjesme*, Zagreb: Školska knjiga
- Kozarac, Ivan, *Odabrane pripovijetke*. Savremenik, 1910., Zadnja posjeta 28.8. 2020.
Dostupno na: <http://lektire.skole.hr/>
- Kozarac, Ivan, 1906. *Slavonska krv*, Vinkovci: Biblioteka Baština
- Turgenjev, Sergejevič Ivan, 2008. *Lovčevi zapisi*, Zagreb: Grafica Veneta S.p.A
- Turgenjev, Sergejevič Ivan. *Lovčevi zapisi*. Zadnja posjeta 1.9. 2020. Dostupno na:
<http://lektire.skole.hr/>

Literatura:

- Amidžić, Žana, 2017. *Uloga Kozarčevih žena u imagološkom oblikovanju identiteta patrijarhalne Slavonije*. Urednica Anica Bilić. *Knjiški Krnjaš I.-II.*, str. 89.-103. Vinkovci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima
- Bilić, Anica, 2017. *Ivan Kozarac između vitalizma i dekadencije 1885. - 1910. - 2015.* Urednica Anica Bilić. *Knjiški Krnjaš I.-II.*, str. 43.-73. Vinkovci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima
- Bilić, Anica. *Ivan Kozarac i literarna Slavonija*. U Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol. 32 No. 1, 2006. Zadnja posjeta 29.8.2020. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/73067>
- Bilić, Anica. *Kozarac, Ivan stvaralaštvo*. Zadnja posjeta 28.8.2020. Dostupno na: <https://www.ivankozarac.com/stvaralastvo>
- Bogner, Josip, 1994. *Slavonske teme*, Vinkovci: Slavonica
- Flaker, Aleksandar, 1965. *Ruski klasici XIX. stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga
- Flaker, Aleksandar, 1968. *Književne poredbe*, Zagreb: Naprijed
- Hrvatski biografski leksikon, *Kozarac, Ivan*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta: 28.8.2020. Dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=262>
- Kolenić, Ljiljana, 2017. *Slavonski dijalekt u „Slavonskoj krvi“ Ivana Kozarca*. Urednica Anica Bilić. *Knjiški Krnjaš I.-II.*, str 17.-33. Vinkovci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima
- Peleš, Gajo, 1989. *Priča i značenje (semantika pripovijednog teksta)*, Zagreb: Naprijed
- Peleš, Gajo, 1999. *Tumačenje romana*, Zagreb: Artresor naklada

- Repar, Kristina, 2017. *Milovo sam garave i plave... Prikaz ženskih likova i slavonskoga pejzaža u djelima Ivana Kozarca*. Urednica Anica Bilić. *Knjiški Krnjaš I.-II.*, str. 73.-89. Vinkovci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima
- Solar, Milivoj, 1983. *Teorija književnosti*, Zagreb: Školska knjiga
- Turgenjev, Segejevič Ivan, 1963. *Dim, mjesec dana na selu*, Zagreb: Matica Hrvatska
- Turgenjev, Sergejevič Ivan, 1963. *Ledina*, Zagreb: Matica Hrvatska
- Turgenjev, Sergejevič Ivan, 1964. *Proljetne vode i druge pripovijetke*, Zagreb: Matica Hrvatska
- Turgenjev, Sergejevič Ivan, 1964. *Tri susreta*, Zagreb: Matica Hrvatska
- Turgenjev, Sergejevič Ivan, 1996. *Očevi i djeca*, Zagreb: Školska knjiga
- Turgenjev, Sergejevič Ivan, 2004. *Romani, pjesme u prozi*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske
- Turgenjev, Sergejevič Ivan, 2012. *Lovčevi zapisi*, Kostrena: Lektire d.o.o